

2169

С. 1930/1100

Հ Ս Խ Հ
Ա Ռ Ժ Ո Ղ Կ Ո Մ Ա Տ

ԲԺ. Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Ք Ո Ւ Թ Ե Շ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

ՍԵՆ-ԼՈՌՍ
ԿՐԵԿԱՐԱՆ

№ 3

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ-1929

616.9

2-15

U
Cat 655 6163
2-15

C. 1930/1146
30 JUL 2010

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
№ 3 ՍԱՆ-ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 3

ԲԺ. Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՔՈՒԹԵՆ

ИНСТИТУТ
КОЛЛЕКЦИОНОВ
Академии Наук
СССР

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1929

18.06.20

69551-68

Հրատ. № 1095

ՊԵՏՏՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Գրառեպ. № 2813(բ) Տիրաժ 3.000 Պատվ. 1089

ԲՈՒԹԵՇ

Միկրոբներ Վարակիչ կոչվում են այն հիվանդութունը, վորը հիվանդից կաբող և փոխանցվել առողջին:

Վարակի հեղինակը միկրոբները կամ մանրեններն են, վորոնք սովորական աչքի համար մեռն են աննշմարելի, և միայն նրանց կարելի լի տեսնել միկրոսկոպի տակ:

Միկրոբները բնւ. լիջան մեջ շատ շատ են: Նրանք ցրված են ամեն տեղ և բազմաթիվ են միլիոններով: Նրանց սիրած վայրերը աղտոտութուններն ու ապականություններն են. դուք նրանց կհանդիպեք աղտոտ ջրի, ողի, հողի. մեջ: Դրա համար ել մարդս զտւրությամբ կաբող և վարակվել անմաքուր ողից, ջրից ու հողից: Փոշին վարակի տարածման գլխավոր միջոցներից մեկն է:

Բոլոր մանրենները վնասատու չեն. կան այնպիսիները, վորոնք մեր առողջության համար վտանգ չեն ներկայացնում. իսկ վրմանք ել նույնիսկ ոգտակար են. իրենակ' առանց թթիւր-

մորի հաց չենք կարող ստանալ, իսկ թթխմոր ունենալու համար հարկավոր են վորոշ տեսակի մանրեններ՝ սուսկեր (դրոժ)։ Նույնը կարող ենք ասել մածնի համար և այլն։

Մանրեններից շատերն ել մարդկության պատուհասներն են, մանավանդ անգրագետ ու անկուլտուրական ժողովուրդների համար, վորոնք քիչ ուշադրություն են դարձնում իրենց մարմնի, բնակարանների և շրջապատի մաքրության վրա, չգիտեն սիստեմատիկ ու տեական պայքար վարել մանրենների դեմ։

Մանրեններից ամենից վտանգավորները, ամեն հասակի համար ել, խոլերայի, ժանտախտի, տուբերկուլյոզի, սիֆիլիսի, բժավոր, վորովայնի և անգրագարձ տիֆի բացիլներն են։

Միկրոբները տարբեր դիմացկունություն են ունենում։ Նրանցից շատերն իրենց համար անբարենաշող պայմաններում, հատկապես լուսի և արևի ճառագայթների ազդեցությունից, շատ շուտ վոչնչանում են։ Կան, ընդհակառակը, անպիսիները, վորոնք ավելի դիմացկուն են և իրենց վարակի ուժը պահպանում և ամիսներ շարունակ։ Վերջիններիս շարքին և պատկանում նաև քութեղի մանրեն։ Սնպես վոր այն բոլոր իրերը, վորոնք շփման մեջ են լինել քութեղով հիվանդների հետ, կարող են ամիսներից

հետո ևս վարակի աղբյուր հանդիսանալ։ Առանձնապես վտանգավոր են հիվանդների շորերը։ Հիվանդի առողջանալուց շաբաթներ հետո նրա սենյակը ևս վարակի վորոշ վտանգ և ներկայացնում։ Իրա համար ել անտահանությունը կարևոր դեր և կատարում վարակիչ հիվանդությունների դեմ վարելիք պայքարում։

Յերբ ասում են, թե մարդս վարակվել և վորևե հիվանդությամբ, դա նշանակում և, թե վորևե ձևով մանրեն մտել և նրա որգանիզմի մեջ և առաջ բերել հիվանդություն։ Վարակի պատճառը մանրեններն են։

Մի հիվանդության մանրե չի կարող միջանի հիվանդություն առաջացնել, որինակ՝ խոլերայի միկրոբը կարող և միայն խոլերա հիվանդությունն առաջացնել, տուբերկուլյոզին՝ տուբերկուլյոզ, սիֆիլիսին՝ սիֆիլիս...

Մարդկության մահացությունների խոշորագույն մասն առաջանում և վարակիչ հիվանդություններից։

Յերբ վարակիչ հիվանդությունը մասսայական և դառնում և մեծ ել զոհեր տանում, ասում ենք, թե մենք գործ ունենք համաճարակի հետ։

Մանկական հասակի հիվանդություններից ծագիկը, դիֆտերիա, կարմրուկը, կապույտ

հազը,—բոլորն ել վարակիչ հիվանդություններ են, վորոնք ժամանակ առ ժամանակ յերևում են մեզ մոտ համաճարակի ձևով և մեծ զոհեր տանում: Քուրբեցն ել այդ հիվանդությունների շարքին ե պատկանում: Վերջին յերկու-յերեք տարիներում Միութենական յերկրներում նա մեծ զոհեր տարավ:

1928 թվին քութեշի համաճարակը մեր յերկրում մասսայական բնույթ ստացավ, և մեծ ել զոհեր յեղան: Զնայած մեր կառավարության ձեռք առած կտրուկ միջոցներին, քութեշը միանգամայն արմատախիլ չեղավ, և վտանգ կա առաջիկա ձմռան ամիսներին նոր բռնկման:

Քութեշը մանուկ հասարակի հիվանդությունն է:

Նա չափազանց վարակիչ ե և համաճարակների ժամանակ մեծ զոհեր ե տանում, քանի վոր ծանր բարդություններ ե տալիս, և նույնիսկ վորոշ դեպքերում դժվար ե նրա դեմ պայքարել:

Քութեշի թույնը չափազանց դիմացկուն ե և նա պահպանում ե իր վարակի ուժը ամիսներ շարունակ: Քութեշով հիվանդի թուզը, խորխը, լորձուքը, արցունքը, մեզը, արյունը և բոլոր հոսումները քթից, բերանից, ականջից—ամեն

եւ մեծապես վարակիչ են: Դրա համար ել բոլոր հնարավոր միջոցները պիտի գործադրել՝ անմիջապես մեկուսացնելու հիվանդներին և խնամքով ախտահանման յենթարկելու այն բոլոր իրերը, վորոնք հիվանդի գործածության առարկա յեն յիղել:

Մեծ քաղաքներում քութեշ հիվանդությունը համարյա միշտ ել գոյություն ունի և այն տեղերից ել տարածվում ե գավառներն ու գյուղերը:

Քութեշը զարգանում ու ճեղք ե օտարածվում տարածվում ե ցուրտ յենդանակներին, գլխավորապես աշունքն ու ձմեռվա ամիսներին: Գարնանը նրա թափը կտրվում ե, իսկ ամառ ժամանակ համարյա թե չքանում:

Դիտողությունները ցույց են տալիս, վոր քութեշի համաճարակը մոսավորապես 10 տարին մեկ կանոնավորապես կրկնվում ե: Քութեշի վերջին համաճարակը Մոսկվայում տեղի յե ունեցել 1916 թվին, ապանաբռնկել ե 1923 թվին և մեկ ել 1929-ին, իսկ Հայաստանում՝ 1905—7, 1915—17 և 1927—29 թվերին:

Ռուսաստանում, համապարակի ժամանակ, քութեշը մեծ զոհեր ե պատճառում. 1905 թվին քութեշից մեռել են 200 հազար յերեխա:

Տարբեր յերկրներում քութեշը տարբեր ավերածութիւններ եւ անուամբ Մինչդեռ Ռուսաստանում 1905 թվին հարյուր հազար բնակչութիւնից մեռել են 176 հոգի, Գերմանիայում մեռել են 14, իսկ Ֆրանսիայում 2 հոգի:

Այս փաստը մի ավելորդ անգամ ցույց եւ տալիս, վոր կուտուրապես բարձր ժողովուրդների մեջ, ուր առողջապահական զիտելիքները բարձր են, մահացութիւններն ել չնչին են:

Խորհրդային Հայաստանում 28 թվին քութեշով հիվանդների ընդհանուր թիվը յեղել ե 4239. ասել ե՝ 10.000 հոգուն ընկել ե 46 հիվանդ: Մահացութիւն միջին տոկոսը յեղել ե 15, վորը պիտի համարել բարձր:

Քութեշ հիվանդութիւնը սկսվում ե հանկարծապէս, այն ժամանակ, յերբ յերեխան իրեն զգում ե առողջ ու առույգ: Գլխացավ ե ունենում, մարմինն սկսում ե կոտրատվել, տաքութիւն աստիճանը բարձրանում ե, կերածը փսխում ե ե կոկորդն ել ցավում, այնպես վոր առաջին որերը յերեխան հրաժարվում ե կերակրից: Վզի գեղձերը մեծանում են ե շոշափելիս ել խիստ ցավ պատճառում:

Տաքութիւնն ու կոկորդի ցավը համարյա

բոլոր քութեշով հիվանդների մոտ մնայուն նշաններ են:

Շատ չանցած՝ յերեխայի մարմնի վրա այս նշաններին հետևում ե ցանը:

Սովորաբար ցանը կարմրավուն կամ կապարմիր ե լինում, ծանր դեպքերում՝ մանիշակագույն կամ թե կապտավուն:

Բնորոշ ե հիվանդի դեմքի ցանը: Նա բլրնում ե հիվանդ յերեխայի ճակատը, այտերն ու ականջները, իսկ շրթունքներն ու կզակը մնում են ազատ. ստացվում ե մի տեսակ յեռանկոտնի, սփրթնած:

Մի շարաթվա մեջ ցանը սկսում ե գունատվել ու իսպառ վերանալ. տաքութիւնն ընկնում ե, հիվանդն սկսում ե իրեն լավ զգալ, չնայած նրա գունատութիւնն ու ընդհանուր թուլութիւնն: Միջանի որից վերջին նշաններն ել անցնում են, ե շրջապատը համարում ե վտանգն անցած: Բայց դա հաճախ խաբուսիկ ե լինում:

Քիչ չեն դեպքերը, յերբ Բարդուխունները նոր բարդութիւններ են առաջանում, վորոնք լրջորեն վտանգում են յերեխայի կարեւոր գործարանները՝ յերիկամները, ականջները, թոքերը, հոգակապերը . . Նման յերեւոյթները կարող են կրկնվել միջանի անգամ: Դրա համար ել

պետք է խիստ զգուշ լինել և թեթևացող նշանները չպիտի համարել վերջնական առողջութեան ազդեակներ, քանի վոր քութեշի բարդութիւններէց յերեխաները կարող են ընդմիշտ թուլլ ու հիվանդ մնալ, իսկ վորոշ դեպքերում նույնիսկ աշխատանքի անընդունակ ու կիսանդամալուծ, ինչպես, որինակ՝ լերիկամուկներէ բորբոքման ժամանակ շատ անգամ հիվանդի մարմնի վորոշ մասերում ջրդողութիւն է առաջանում, վորը դժվար բուժելի հիվանդութիւն է: Կամ թե հիվանդի ականջներէց թարախի հոսումներ են տեղի ունենում և յերեխայի խլութեան պատճառ դառնում:

**Քութեշի վարակի գլխա-
Քութեշի տարածումը** վոր բներէց մեկն էլ հանդիսանում է հիվանդ յերեխայի կոկորդը: Յերբ նա հազում է, վարակի բացիւնները ցրվում են ողի մեջ և տարածվում ամեն կողմ: Ամենից առաջ մանրեները նստում են հիվանդի անկողնին ու նրան շրջապատող իրերի վրա, իսկ նըրանցից էլ փոխանցվում են ու տարածվում ավելի հեռուները: Տարածողներն ըստ մեծի մասին լինում են հիվանդների հետ շփման մեջ յեղողները, այն է՝ հիվանդապահները, այցելուները, բայց ամենից շատ հիվանդի յեղբայրներն ու քույրերը:

**Վարակի տարածումը մեծ
Գաղտնի օրջան** է հատկապես հիվանդութեան գաղտնի շրջանում, յերբ անհայտ է հիվանդութեան ինչ լինելը: Այդ շրջանում յերեխաներն ազատ դպրոց են հաճախում, շրջում են փողոցներում, տրամվայ կամ ավտոբուս են նստում կամ այցելում են ծանոթ տներ: Վերջին դեպքերում նրանք կարող են քութեշի վարակի լավագույն տարածողներ հանդիսանալ: Այնպես վոր համաճարակների ժամանակ, յերբ յերեխաներից մեկնումեկի կոկորդը ցավում է, և տաքութեան աստիճանն էլ բարձր է, պիտի մտածել քութեշի մասին և անմիջապես բժշկի դիմել: մանավանդ յերբ հիվանդն էլ կերածը յետ է բերում: Շատ հաճախ է պատահել, վոր հիվանդն իրեն լավ է զգում, և քութեշի սկզբնական նշաններն էլ բացակայում են. նման դեպքերում ազատ այցելում են հիվանդին և նրա հետ միատեղ ուտում ու խմում են. այսպիսով և՛ այցելուներն իրենք են վարակվում, և՛ վարակի թուշը տանում են հեռուները:

**Նախազգուշական
միջոցներ** Հիվանդութեան տարածման իսկական աղբյուրն, ինչպես ասացինք, հանդիսանում է ամենից առաջ ինքը հիվանդը, վորին հարկավոր է անմիջապես մեկուսացնել: Ամեն

նից լավը հիվանդանոց ուղարկելն է: Բայց դրանով ամեն բան չի վերջանում: Բոլոր իրերը, վորոնք գործածութեան կամ շփման մեջ են յիդել հիվանդի հետ՝ սպիտակեղեն, հագուստ, խաղալիքներ, գրքեր, սենյակ, ուր պառկած է յիդել հիվանդը, կարող են վարակի անմիջական աղբյուր հանդիսանալ, հետևապես խնամքով պիտի ախտահանել. լավագույն ու վստահելի միջոցը վարակի իրերը բարձր աստիճանի տաքութեան յենթարկելն է, լինի դա ողի, թե գոլորշու միջոցով: Արժեք չներկայացնող իրերը՝ մաշված լաթերը, տետրերը, գրքերը պիտի այրել. սպիտակեղենը և ամանեղենը տեղական յեռման ջրի մեջ պահել, իսկ վերարկուները, վերմակները և հագուստները խնամքով դեզինֆեկցիայի յենթարկել:

Սենյակների ախտահանութեանը պիտի կատարվի ուշադիր. հատակը, պատուհանները նախ սապոնով, ապա լիզոլի, սուլեմայի կամ կարբոկայի խառնուրդով լվանալ. այդպիսով քութեշի մանրէները վոչնչանում, անվտանգ են դառնում: Լավ կլինի բնակարաններն ախտահանել ֆորմալինի գոլորշիով, վորը թափանցում է սենյակի բոլոր ճեղքերը. բայց դա կատարվելու լե բժշկի ձեռքով:

Հատուկ ուշադրութեան պիտի դարձնել

մանկատների, մսուրների ու դպրոցների վրա, ուր համաճարակը մեծ չափեր կարող է ընդունել:

Համաճարակների ժամանակ առանձնապես վտանգ են ներկայացնում կաթնավաճառները, հացթուխները և լվացարարները, վորոնց անհրաժեշտով հիվանդներ են յեղել:

Նման դեպքերում պիտի ժամանակավորապես արգելել նրանց շփում պահպանել ազգաբնակչության հետ: Այդ հսկողութեան իրենց վրա յեն վերցնելու գիտակից քաղաքացիները: Թաղութների ժամանակ չալիտի ուղեկցել մեռելներին, վարակի տեսակետից նրանք ևս վտանգ են ներկայացնում:

Քութեշով հիվանդներին

Առաջին խնամք առաջին խնամքը կայանում է նրանում, վոր նրանց մեկուսացնում են ընտանիքի մյուս անդամներից: Հատկապես անից պիտի հեռացնել փոքրահասակ յերեխաներին: Լավ կլինի նրանց պահ տալ աջնալիսի ընտանիքների, ուր յերեխաներ չկան, կամ թե յեղածները մեծեր են:

Այն բոլոր յերեխաներին, վորոնք այսպես թե այնպես շփում են ունեցել քութեշով հիվանդների հետ, պիտի յերկու շաբաթ հսկողութեան տակ առնել և թույլ չտալ դպրոց հաճա-

խել կամ առողջ յերեխաների հետ խաղալ: Յեթե այդ ժամանակամիջոցում յերեխան չհիվանդացավ, վտանգն անցած պիտի համարել, և նա կարող է դպրոց հաճախել:

Քութեշով հիվանդին պիտի տեղավորել մաքուր ու լուսավոր սենյակում, վորտեղից պիտի հեռացնել ավելորդ իրերը: Սենյակի սաքությունը պիտի լինի Յելսիուսի 16—18 աստիճան: Սենյակի ողն ամեն որ պիտի նորոգել: Հիվանդի անկողինն ու սպիտակեղենը պիտի մաքուր պահել և հաճախ փոխել: Լավ կլինի հիվանդի դռանն ու բարձր խոտով կամ դարմանով լցնել, վորպեսզի հետադայում, յերբ հիվանդն առողջանա, հնարավոր լինի աչքել:

Բարձր տաքության ժամանակ հիվանդի գլխին դնել սառուցով լի պարկ կամ ճակատին՝ սառը քացախաջրի կոմպրեսսներ: Առհասարակ պիտի խուսափել ջերմություն իջեցնող դանադան դեղերից: Հարկավոր է հիվանդ յերեխայի բերանն ու կոկորդը հաճախ փողոցել տալ պարզ աղաջրով:

Վարակից պաշտպանվելու լավագույն միջոցն է՝ բնավ չմտնել քութեշով հիվանդի տուն կամ վերցնել այնտեղից իրեր: Հիվանդ ունեցողներին իրեր կարելի չէ վերցնել

միայն նրանց ախտահանելուց հետո: Տանը հիվանդ ունենալու դեպքում տան մյուս անդամները, մեծ թե յերեխա, յեթե նրանք նախապես մեկուսացած չեն, չպիտի դպրոց հաճախեն կամ առողջ յերեխաների հետ շփում ունենան: Համաճարակի ժամանակ հաճախ պիտի լվանալ ձեռքերը, մանավանդ ուտելուց առաջ: Լավ կլինի դպրոցից կամ դրսից տուն վերադարձին փոխել շորերը, վորովհետև փոշու միջոցով կարելի չէր քութեշի մանրեն տուն բերել: Առհասարակ պիտի զգուշանալ և թույլ չտալ յերեխաներին փողոցներում կամ հրապարակներում, բաց ամաններին իրիս, խմորեղեն, խնձոր, սեմիչկա և այլ ուտելիքներ գնեն, վորոնց վրա հեշտությամբ կարող է փոշի նստած լինել: Պիտի խուսափել դպրոցում կամ հրապարակական զբոսավայրերում ընդհանուր բաժակով ջուր խմելուց: Առհասարակ չպիտի ուտել միենույն ամանից կամ ուրիշի դալով: Չպիտի համբուրել, ալլապես հեշտությամբ կարելի չէ վարակվել:

Յեթե ինքդ հիվանդ ես, զգուշացիր, վոր ուրիշին չվարակես: Մի անգամ քութեշով հիվանդանալուց հետո հազվագյուտ է յերկրորդ անգամ հիվանդանալը: Բայց միշտ պիտի հիշել, վոր յեթե ինքդ չես հիվանդանալ, կարող ես ուրիշին վարակել: Դրա համար ել ազատ յելու

մուտ չպիտի ունենաս հիվանդ ընկերների տները:

Քեզ պաշտպանելով վարակից՝ պաշտպանած կլինես ուրիշներին: Յերբ մեկը բոլոր գոլշությունները գործադրում է, վոր չվարակվի, նա միաժամանակ պաշտպանած է լինում իր ընկերներին: Այս դիտակցությունը հարկավոր է մասսայականացնել և բոլորի սեփականություն դարձնել, քանի վոր դա լավագույն ձևն է քութեշի դեմ պայքարելու:

Հիվանդապահ մայրերն ու քույրերը պիտի հսկեն իրենց մաքրության վրա. պիտի հաճախ լվանան իրենց ձեռքերը, դոսի հետ հարաբերություն չպահեն, չհամբուրեն հիվանդ յերեխաներին: Վերջիններիս թուքը, խորխը, մեզը և այլ արտադրությունները խնամքով ախտահանեն ու անվտանգ դարձնեն:

Հիվանդն անկողինը կարող է թողնել յերեք-չորս շաբաթից փոշ շուտ: Երբ շերմության պատիճանը նորմալ է, յերիկամուռները փնտրված չեն, մարմնի թեփոփոխելն էլ անցել է: Առաջին շաբաթներին հիվանդին դուրամարս կերակուրներ պիտի տալ. պիտի խոսափել մսից, ծարավը կտարելու յե յեռացրած ջրով թեյով, լիմոնաջրով:

Լավագույնն է՝ դիմել բժշկին և հիվանդու-

թյան ընթացքում նրա խորհուրդներով առաջնորդվել:

Հիվանդացոց Գութեշով հիվանդներին վորքան կարելի յե շուտ պի-

տի փոխադրել հիվանդանոց, վորպեսզի շուտ ել բուժօգնություն ստանան: Այլապես դժվար կլինի ժամանակին թեթևացնել հիվանդությունը և կանխել գալիք բարդությունները: Յեվ քանի վոր քութեշը ծանր հիվանդությունների շարքին է պատկանում, հետևապես հիվանդին հարկավոր ուշադրություն ու խնամք ավելի դուրին է հիվանդանոցում ցույց տալ: Յերեքի շտապ միջամտություն է պետք միջին ականջի բորբոքման ժամանակ կամ յերիկամուռների բարդությունների դեպքում, հարկավոր են տաք վաննաներ, իսկ սրտի հանկարծակի թուլության ժամանակ սրսկումների կամ պահանջված դեղորայքի գործածություն. սրանք բոլորն էլ հարկավոր են միմիայն հիվանդանոցում: Վերջապահված վորքան շուտ հիվանդը փոխադրվի հիվանդանոց, այնքան պակաս կլինի շրջապատի վարակման հավանականությունը:

Ընդունելով հիվանդանոցների մեծ նշանակությունը վարակիչ հիվանդությունների դեմ տանելիք պայքարում, պիտի բոլոր հնարավոր միջոցներին դիմել, վորպեսզի նրանք կանգնած

69551-68

լինեն իրենց կոչման բարձրութեան վրա: Այլապես հիվանդանոցները չեն վայելի այն մեծ հարգանքն ու վստահութիւնը, վորին իրող արժանի յեն:

Իութեշի բաժանմունքն այնպես պիտի կազմակերպել, վոր նա իսկապես ոգուտ տա և վոշ թե վարակի տարածման բուն հանդիսանա: Իբրա համար ել ունենալու յե բոլոր հարմարութիւնները վարակը վոչնչացնելու համար. նմանապես ներքին կարգ ու կանոնն այնպես և դրվելու, վոր վարակը հիվանդանոցից վոչ մի ձևով հնարավոր չլինի դուրս տանել: Իսկ վերջին հանգամանքը կախված և վարակիչ հիվանդանոցներում ծառայող աշխատակիցների դիտակցութիւնից:

Աշխատանքները վերջացնելուց հետո բոլոր բուժաշխատակիցները, վորոնք պիտի հիվանդանոցը թողնեն, հնարավորութիւն են ունենալու սապոնով լավ լվացվելու և հագուստներն ել փոխելու: Խիստ հսկողութիւն և նշանակվելու հիվանդատեսներին վրա. լավ կլինի քութեշի բաժանմունքն այնպես կազմակերպել, վոր դրսից կարելի լինի հիվանդներին տեսնել. իսկ յեթե դա հնարավոր չե, այն ժամանակ խստիվ պիտի սահմանափակել այցելուների թիվն ու որերը և այնպես անել, վոր նրանք վարակի տարածման աղբյուր չհանդիսանան:

Համաճարակի բնույթն ու աշխուժութիւնը շատ անգամ կախված են այցելուների թույլ ու անդգուշ կազմակերպութիւնից: Փիտի մեծ ուշադրութիւն դարձնել նաև հիվանդների հիվանդանոցից դուրս գրելու վրա: Անժամանակ հեռացումները կարող են նույնպես մեծ վտանգ ներկայացնել վարակի տարածման համար:

Հիվանդանոցն ունենալու յե կահավորութիւն և հարկավոր քանակով ել ծառայողների կազմ: Այլապես կտուժն հիվանդները, և հիվանդանոցն ել նպատակին չի ծառայիլ:

1928 թվի մայիսին Մոսկվայում տեղի ունեցած համաժողովում

մամիութենական մանրեաբանները, համաճարակագիտական և սանիտարական բժիշկների համագումարը հակաքութեշային վակցինայի մասին հանել և հետևյալ վորոշումը. «Հակաքութեշային վակցինացիան համարել զիտականորեն հիմնավորված պրոֆիլակտիկ միջոց և հանձնարարել նրա լայն գործադրութիւնը»:

Վորպես կանխիչ միջոց մեզանում կատարվել և այժմ ել շարունակվում են հակաքութեշային վակցինայի մասսայական սրսկումներ, վորոնք տվել են միանգամայն դրական արդյունքներ:

1928—29 թվերին խորհրդային Հայաստանում ներարկված են՝ 1-ական անգամ 133,500 յերեխա, 3-ական՝ 120.300 և 3-ական՝ 82.000: Սրակումները կատարվել են մինչև 14 տարեկան հասակ ունեցող յերեխաների վրա, վորոնց մեջ գերակշռել են 1—3 տարեկանները:

1928 թվի ղեկավարներին, յերբ մեղանում սպասվում էր քուլթեշ համաճարակի ուժեղ թափ, սրակումներից հետո սկսում է աստիճանաբար իջնել: 1928 թվի ոգոստոսին քուլթեշով հիվանդաների թիվը յեղել է 251, սեպտեմբերին՝ 437, հոկտեմբերին՝ 876, նոյեմբերին՝ 1142, ղեկավարներին բարձրանալու փոխարեն իջնում է 901-ի, 1929 թվի հունվարին՝ 460-ի, փետրվարին՝ 262-ի, մարտին՝ 240-ի, ապրիլին՝ 178-ի, մայիսին՝ 112-ի և այլն:

Բացի համաճարակի թուլացումից, ստուգված փաստ է, վոր հսկախութեային վակցինայով սրկված յերեխաները թերեւ եւ անցկացնում նայեվ իրենց հիվանդությունը, և շատ չնչին են մահացությունները: 100 սրկվածներից միայն մեկն է հիվանդանում փութեով:

Ինչո՞վ բացատրել վակցինացիայի նման բարեբար ազդեցությունը:

Ծաղկի, ղիֆտերիտի և այլ վարակիչ հիվանդությունների փորձերից ղիտենք, վոր միև-

նույն միկրոբի թույնը մացնելով յերեխաների որդանիզմի մեջ, լինի նա սպանված ղրության մեջ, թե կենդանի, սակայն վերջինս թույլ չափով, մարմին տալիս է ղիմացկունություն: ղրանով ստիպում ենք մանկան որդանիզմին պատասել հակաթույն և այդ ձևով ղիմաղբել վարակիչ հիվանդությունների բացթայիչ ու մահաբեր ազդեցություններին:

Նման ղեպքերում մենք ասում ենք, թե մեր որդանիզմը ձեռք է բերում իմունիթես, այսինքն ալկա հիվանդության վարակ չի ընդունում:

Իմունիթես են ունենում նաև բոլոր հիվանդացածները:

Մեր որդանիզմի վարակ չըդունելու տեղությունը տարբեր է, նայած հիվանդությունների. նա տեղում է վեց ամսից մինչև միքանի տարի:

Յերբ այս կամ այն վարակիչ հիվանդությունների մանրեն ձիշտ հայտնի չէ, սակայն հայտնի յե, թե մարմին վոր մասերում և որդաններում է վարակը ղարդանում, այս կամ այն ձևով, վերցնում են կենդանի թույնը և նրանից պատրաստում են սրկման նյութ: Ուրինակ՝ կատաղության ղեմ սրկվելիք նյութը պատրաստում են կատաղած շան ուղեղից: Գութեշինը վերցնում են հիվանդի արյունը, խառ-

նում են հատուկ բուլյոնի հետ, ուր բազմանում են քուլթեշի միկրոքներ, ապա սպանում են և ալդ ձևով սրսկում յերեխաներին:

Հակաֆուքեայի վակցինան իւ ուժը պահպանում է մոտ մեկ տարի յեվ դա այն դեպքում, յերբ սրսկումը կատարվում է յերեք ամսամ, ամեն 4—5 ուր մեկ:

Հակաքուլթեշային պատվաստը միանգամայն անվտանգ է. շատ քիչ դեպքերում սրսկած տեղը ցավում է ու կարմրում: յերեխաներից վոմանք եւ մեկ-յերկու ուր անարամադիր են դառնում, և ապա ամեն ինչ անցնում է:

Հակաքուլթեշային վակցինացիան յերբեք քուլթեշ հիվանդություն չի առաջացնում: Իսկ յեթե պատահում է, վոր սրսկումներից հետո յերեխայի մարմնի վրա յերևում է ցան, կամ կոկորդը թեթև ցավում է, առանձին անհանգրստության կարիք չկա. դրանք վարակիչ չեն:

Միանգամայն անտեղի պիտի համարել այն վտանգը, վոր շատերը վերագրում են համաճարակների ժամանակ արված վակցինացիային: Հակաքուլթաշային վակցինան գաղտնի շրջան ապրող յերեխային վոչ մի ֆրաս չի պատճառում:

Հակաքուլթեշային վակցինացիան պարտադիր է լինելու 1—10 տարեկան յերեխաների համար:

Պայթաբ ընդհանուր
ուժեքով:

Յերբ քուլթեշի համաճարակի վտանգ կա, նախապես պատրաստվելու յենք

ուժեղ պաշարի, Մենք պիտի վոչնչացնենք այն բոլոր ֆրասատուները: վորոնք կարող են վարակման բուն հանգիստնալ: Քուլթեշով հիվանդ շրջաններում պիտի խոտիվ արգելել հիվանդ յերեխաների տներ հաճախելը: Հպիտի թույլ տալ հիվանդներից գրքեր և այլ իրեր վերցնել:

Լավագույնն է, վոր մեր աշխատավորութունն ու մատաղ սերունդն ինքն ըմբռնի նախազգուշական միջոցների կարևորությունը և խիստ հսկողություն նշանակի տանը, դպրոցում և դուրսը: Անմիջական աշխատանքի նման ձևը հնարավորություն կունենա դուրսությամբ կանխել հիվանդությունները և թույլ չտալ համաճարակների լայն տարածումը:

Քուլթեշը, ինչպես և մյուս վարակիչ հիվանդությունները, դարգանում են անմաքուր, խոնավ ու խավար բնակարաններում, ուր չեն հետևում մարմնի, հագուստների, սպիտակեղենի ու ամանների մաքրության, ուր չկա կանոնավոր ոգափոխություն, և չեն թափանցում արևի ճառագայթները:

Կեղտը, անմաքուր ջուրը, թարմ ոգի բացակայությունը, անբավարար ու վատ սնունդը

սրանք են համաճարակների տարածման գլխավոր պայմանները:

Քուլթեշի դեմ կարելի չէ կռվել միմիայն զինված առողջապահական գիտելիքներով: Իսկ դրա համար պիտի աշխատեն վոչ միայն մեր սան-բուժ. հիմնարկներն, այլ վողջ ազգաբնակչությունը, հատկապես մեր նոր կյանքի դարձրվողները՝ լերիտասարդ սերունդը և աշխատավորությունը:

Առանց մասսաների լայն աջակցության, կարելի չէ հաստատ ասել, ամեն դուրժ մասնըված պիտի համարել անհաջողություն:

ԼՈՋՈՒՆԳՆԵՐ

1. Յեթե ինքդ հիվանդ ես քուլթեշով, զգուշացիր, վոր չվարակես ուրիշին:

2. Քեզ պաշտպանելով վարակից, պաշտպանած կլինես նաև ուրիշներին:

3. Քուլթեշի ժամանակ դպրոցներում կամ հրապարակական վայրերում ընդհանուր բաժակով ջուր մի խմիլ:

4. Չպիտի ուտել միկենույն ամանից կամ միկենույն գդալով:

5. Չպիտի համբուրել:

6. Խուսափիր փողոցում բաց ամաններից իրիս, խմորեղեն, խնձոր և այլ ուտելիքներ գնել և ուտելուց. նրանց վրա նստած ե լինում փոշի:

7. Դպրոցից կամ դրսից առն Վերադարձին՝ փոխիր հագուստդ, վորովհետև փոշու միջոցով կարելի չէ քուլթեշի ժանրենները առն բերել:

8. Մի հաճախիր քուլթեշով հիվանդների բնակարան:

9. Առանց ախտահանվելու դպրոց մի հաճախիլ, չերբ յեղբայրդ կամ քույրդ հիվանդ ե քուլթեշով:

10. Քուլթեշով հիվանդ ընկերոջից գիրք կամ տետրակ մի վերցնիլ. կարող ես վարակվել:

11. Քութեշով հիվանդ ունեցող հացթու-
խից կամ կաթնափաճառից մի գնիր հաց և կաթ:

12. Խնամքով ախտահանիր բնակարանդ, յերբ
ունեցել ես քութեշով հիվանդ:

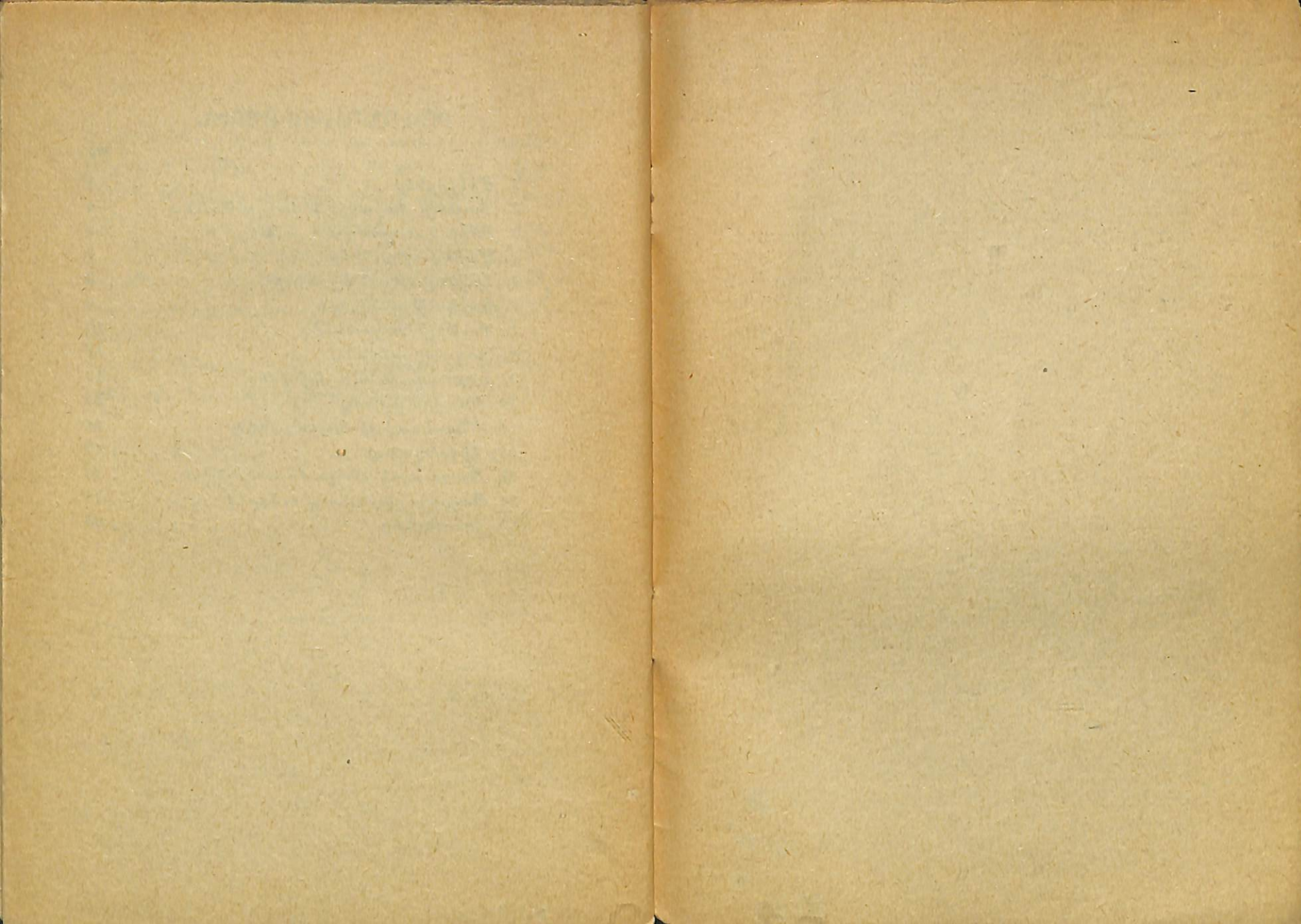
13. Քութեշը զարգանում է անմաքուր բնա-
կարանում, ուր չեն հետևում սենյակի, մարմնի,
հագուստների, սպիտակեղենի և ամանների մաք-
րության:

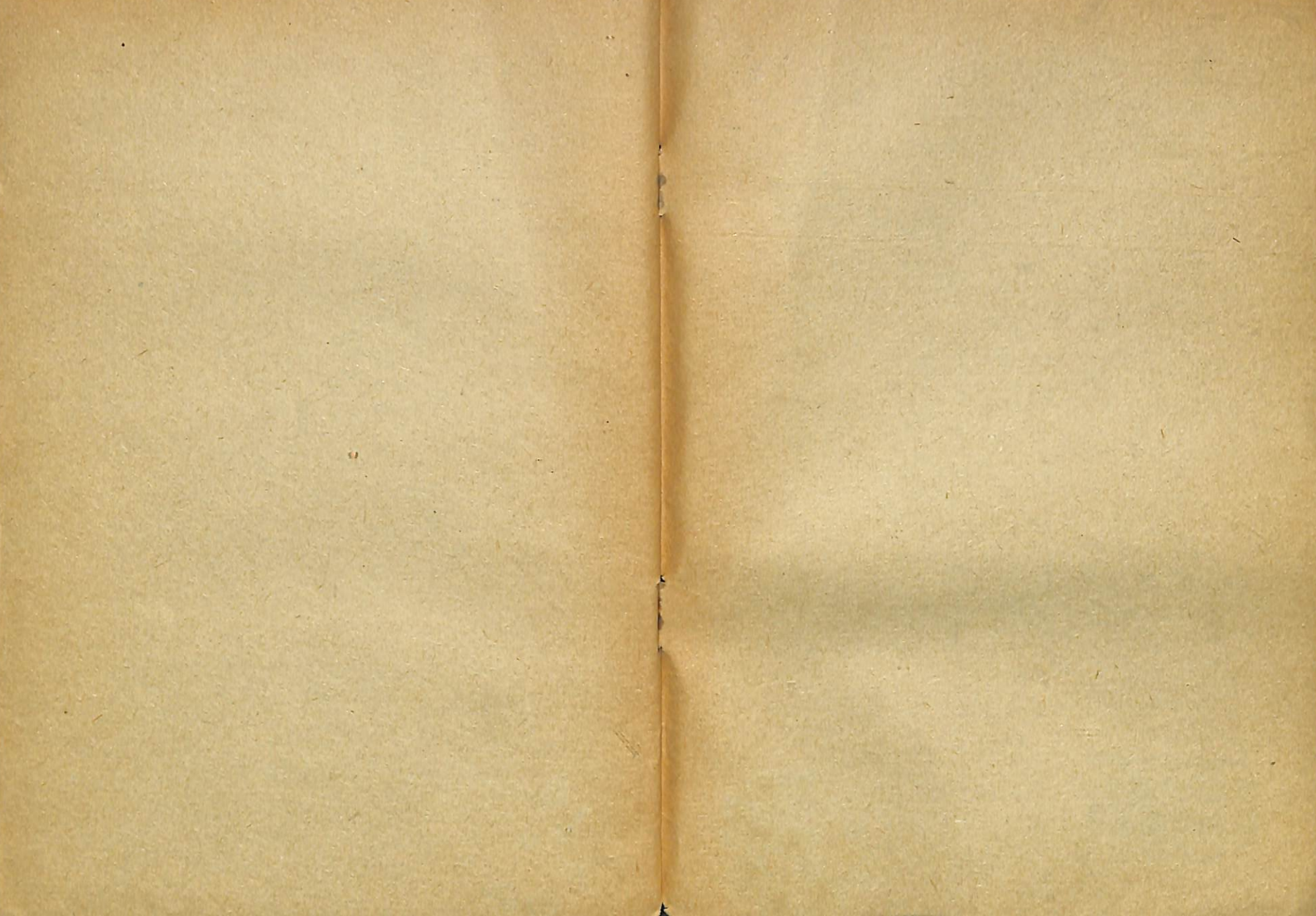
14. Պատվաստվիր հակաքութեշային վակ-
ցինայով, յերբ համաճարակի վտանգ կա:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՂ

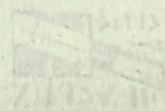
1. Միկրոբներ	3
2. Քութեշը վարակիչ հիվանդություն է	6
3. Յե՛րբ ե տարածվում քութեշը	7
4. Մահացություններ	7
5. Հիվանդության նշանները	8
6. Բարդությունները	9
7. Քութեշի տարածումը	10
8. Դադանի շրջան	11
9. Նախազգուշական միջոցներ	11
10. Առաջին խնամք	13
11. Ի՞նչպես պիտի պաշտպանվել	14
12. Հիվանդանոց	17
13. Պատվաստի անհրաժեշտությունը	19
14. Պալքար ընդհանուր ուժերով	23
15. Լոգուսգներ	25

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԿՈՄԻՏԵ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0279973

7081

Д-р Казарян
СКАРЛАТИНА

ИНСТИТУТ
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

Handwritten signature

ԳԻՆԸ 5 Կ.